

نقش قصه و بازی در رشد، خلاقیت و هویت‌یابی کودکان پیش‌دبستانی

فاطمه جان‌نثار

پرديس حضرت فاطمه الزهرا (س) يزدا، دانشگاه فرهنگيان، يزدا، ايران
fatemehjannesar1999@gmail.com

چکیده

دوران پیش از دبستان با توجه به نقشی که در شکل‌گیری شخصیت هر فرد دارد یکی از مهم‌ترین دوره‌های زندگی محسوب می‌شود. با توجه به اهمیت این دوره باید با سرمایه‌گذاری بیشتر در مقطع پیش‌دبستانی و همچنین فراهم آوردن محیط مناسب، زمینه را برای رشد و پرورش کودک فراهم کرد. حمایت کودک برای بازی کردن و قصه‌گفتن برای او، به‌عنوان دو مورد از روش‌های غنی‌سازی این دوره به شمار می‌آید. قصه باعث پرورش خلاقیت، افزایش دقت، ایجاد اعتماد به نفس و رشد نگرش مثبت در کودک می‌شود؛ همچنین بازی کردن موجب رشد حرکتی، اجتماعی، عاطفی و غیره در کودک می‌شود و سبب رسیدن او به فرایندهای ذهنی عالی‌تر همچون؛ انتزاع، ادراک و خواندن در آینده خواهد شد. در این مقاله اهمیت بازی کردن کودک و قصه‌گفتن برای او بررسی شده است و هدف از آن آگاهی هرچه بیشتر همه‌ی کسانی است که از ضرورت بازی و قصه در زندگی کودک بی‌اطلاع‌اند تا با درک اهمیت این دو در فرایند شکل‌گیری هویت کودک به‌صورت صحیح، او را یاری کنند.

واژگان کلیدی: قصه‌گویی، بازی کردن، کودکان پیش‌دبستانی، هویت.

مقدمه

تربیت و آموزش در دوران کودکی مورد توجه و علاقه‌ی بسیاری از دست اندر کاران حوزه‌ی تعلیم و تربیت بوده است؛ زیرا پایه‌های شکل‌گیری شخصیت در این دوران بنا می‌شود. به خصوص دوره‌ی پیش‌دبستانی که اولین مرحله‌ی آموزش رسمی است و محیط رفتاری بسیار مهمی برای کودکان به شمار می‌آید؛ بنابراین اگر تربیت فرزندان بر پایه‌ی فطرت و اصول تربیت دینی باشد و در عین حال به مسائل روانشناسی و ویژگی‌های رشد کودک نیز توجه شود آثار مثبت خود را نمایان خواهد کرد (غلامزاده و همکاران، ۱۳۹۶).

دوران پیش از دبستان دورانی است بسیار حساس زیرا به تعالی رسیدن انسان‌ها از دامن خانواده و از دوران کودکی آغاز می‌شود. پس باید به شکل بخشیدن شخصیت کودکان توجه بسیار نمود که هدف اصلی دین مبین اسلام نیز است. دین اسلام و روانشناسی نوین اهمیت فوق‌العاده‌ای به دوران کودکی و طفولیت داده‌اند آن‌ها دوران کودکی را زیربنای شکل‌گیری شخصیت و رشد انسان در ابعاد مختلف می‌دانند، در احادیث اسلامی وارد شده که یادگیری در دوران کودکی همانند ایجاد نقش بر روی سنگ است که دارای دوام زیادی است و از بین نمی‌رود بر این اساس بر پدران و مادران دلسوز واجب است که به این دوران زندگی فرزند خویش بسیار بها دهند و به کودکان کمک کنند تا بهترین استفاده را از ایام عمر خود ببرند (اسمعیل وندی و همکاران، ۱۳۹۶).

با توجه به نظریه‌ی شناختی-رشدی پیاژه، رشد شناختی در مرحله‌ی حسی- حرکتی با استفاده‌ی کودک از حواس و حرکات برای کاوش کردن محیط، آغاز می‌شود. این الگوهای عمل در مرحله‌ی پیش عملیاتی به صورت تفکر نمادی، اما غیرمنطقی کودک پیش‌دبستانی در می‌آیند. بعد از آن شناخت در مرحله‌ی عملیات عینی به صورت استدلال منظم‌تر و منطقی کودک دبستانی تغییر شکل می‌یابد. سرانجام، در مرحله‌ی عملیات صوری، تفکر به نظام استدلال منظم و انتزاعی نوجوان و بزرگسال تبدیل می‌شود (سیدمحمدی، ۱۳۹۶).

این واقعیت است که همان گونه که محیط فیزیکی می‌تواند انسان را دگرگون کند، انسان نیز می‌تواند با تدابیر و برنامه‌ریزی‌های خلاقانه عاملی باشد که محیط فیزیکی را دگرگون ساخته و این امر به طور متقابل در نگرش روانی و ذهنی افراد تأثیر گذار خواهد بود. بدون شک حضور در محیطی خوشایند و هیجان انگیز چه طبیعی و چه ساخته شده‌ی دست آدمی، می‌تواند کشف استعدادها، بالقوه و تقویت روحیه را موجب شود. به همین ترتیب ممکن است محیط ناخوشایند افسردگی و اثرات روانی مخرب را به بار آورد. نتایج تحقیقات انجام گرفته در زمینه تأثیر محیط فیزیکی بر رفتار و خلاقیت کودکان بیانگر این است که باید نسبت به تغییرات رفتار آگاهانه عمل نمود؛ زیرا محیط همانند مقوله‌ی وراثت، خود یکی از مقوله‌هایی است که بر روی شکل‌گیری شخصیت انسان تأثیر می‌گذارد (بهرامی و کریمی آذر، ۱۳۹۴).

قصه‌گویی یکی از ابزارهای مهم تربیت محسوب می‌شود زیرا نه تنها می‌تواند انسان را با میراث‌های فرهنگی و آداب جامعه‌ی خود و جهان آشنا سازد و قدرت تفکر را پرورش دهد بلکه می‌تواند زمینه‌ی خودسازی و جامعه‌سازی را در او برانگیزد چرا که قصه‌گویی و قصه خوانی هر خواننده‌ای را به وجد و شگفتی وا می‌دارد؛ و قرآن کریم نیز بر آن تأکید فراوان دارد (غلامی زارع زاده، ۱۳۹۵).

بازی از نظر روانشناسان مهم‌ترین فعالیت دوران کودکی است و به‌وسیله‌ی آن می‌توان کودک را از نظر جسمی، روحی و اجتماعی به رشد فوق‌العاده‌ای رساند، در واقع بازی در حکم آینه‌ای است که روحيات، استعدادها و زمینه‌های روانی کودک را نشان می‌دهد؛ بنابراین باید ذهن پدران و مادران را در خصوص بازی عوض کرد تا آن‌ها به این فعالیت کودک خود بها دهند و برای آن برنامه‌ریزی کنند (اسمعیل وندی و همکاران، ۱۳۹۶).

در این مقاله نقش قصه و بازی در ابعاد مختلف رشد و شخصیت کودک به خصوص در دوره‌ی پیش دبستانی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

اهمیت دوره ی پیش دبستانی

- کودک این سالها را با کنجکاوی و توجه نسبت به خود، اطرافیان و دنیای پیرامونش سپری می‌کند. در این سالهای طلایی چنانچه محیط و آموزش غنی باشد هوش شکوفا می‌شود و استعدادها پرورش می‌یابد. توجه به رشد و یادگیری کودکان در این سالهای حساس به دلایل زیر از ضرورت و اهمیت فراوانی برخوردار است (باغبانی و فریدون دلیر، ۱۳۹۶).
- ۱- سرعت رشد در همه ابعاد آن در شش سال اول زندگی نسبت به سالهای دیگر بیشتر است. یادگیری کودکان در این سالهای حساس، سریع‌تر، آسان‌تر و عمیق‌تر صورت می‌گیرد.
  - ۲- با توجه به وجود نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی، کودکان خانواده‌های محروم نیاز به محیطی دارند که این محرومیت‌ها را تا حدی جبران سازد که در مراکز پیش از دبستان، مربیان آگاه و آموزش دیده، این وظیفه را بر عهده دارند.
  - ۳- تغییرات اقتصادی، اجتماعی و اشتغال مادران، ایجاد محیط‌های مناسب برای رشد و یادگیری کودکان را ضروری می‌سازد.
  - ۴- بر اساس پژوهش‌های انجام شده، کودکان برخوردار از آموزش پیش از دبستان، توانمندی شناختی و رفتاری بیشتری نسبت به کودکان دیگر در مقطع ابتدایی دارند.
  - ۵- بسیاری از مشکلات کودکان در جنبه‌های مختلف رشد، در سال‌های اولیه کودکی، با مداخله مؤثر و به موقع برطرف می‌شود و این در صورتی است که کودکان از آموزش‌های پیش از دبستان برخوردار شوند.
  - ۶- آموزش پیش از دبستان، شوق یادگیری، نگرش مثبت و پذیرش کودک را نسبت به محیط مدرسه افزایش می‌دهد و در نتیجه میزان ترک تحصیل کودکان در مدرسه کاهش می‌یابد.
  - ۷- یافته‌های پژوهشی نشان می‌دهد هزینه افت تحصیلی کودکان در مدرسه، بسیار بیشتر از هزینه آموزش آن‌ها در مراکز پیش از دبستان است.
  - ۸- والدین معمولاً در ارتباط با نیازهای رشد کودکان، شناخت کافی ندارند؛ در مراکز پیش از دبستان، در کنار آموزش کودکان شیوه‌های مناسب فرزند پروری به والدین آموزش داده می‌شود.

تعریف قصه گوئی و اهمیت آن

قصه گوئی، عبارت است از هنر یا حرفه نقل داستان به صورت شعر یا نثر که شخص قصه گو آن را در برابر شنونده‌ی زنده اجرا می‌کند. داستان‌هایی که نقل می‌شود، می‌تواند به صورت گفت‌وگو، ترانه، آواز با موسیقی یا بدون آن، با تصویر و سایر ابزارهای همراهی باشد. ممکن است از منابع شفاهی، چاپی یا ضبط مکانیکی استفاده شود و یکی از اهداف آن بایستی سرگرمی باشد. در روزگاران کهن، تاریخ سنت‌ها، مذهب، آداب قهرمانی‌ها و غرور قومی به وسیله قصه‌گوها از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شد. داستان برای کودکان پلی برای ورود به جهان ناشناخته‌ها، بارور کننده تخیل و خلاقیت ذهنی، آفریننده باورها و منش‌های اصیل و آرامش بخش قلب و زاینده‌ی اضطراب می‌تواند باشد (میر دریکوند و همکاران، ۱۳۹۶).

قصه‌گوئی در طول تاریخ مورد علاقه و توجه بشر بوده و برای او جذابیت و کشش خاصی داشته است. قصه همواره منعکس کننده دیدگاه انسان درباره جهان و عوامل ناشناخته پیرامون او و وسیله انتقال و آموزش آداب و سنن، اعتقادات و تاریخ یک نسل به نسل‌های دیگر بوده است (غلامی زارع زاده، ۱۳۹۵).

قصه گوئی ساده‌ترین، ارزان‌ترین و در عین حال مؤثرترین شیوه‌های ادب شفاهی و نمایشی است که امکان اجرای آن تقریباً در هر مکان و هر زمان با حداقل امکانات ممکن است.

قصه گوئی برنامه‌ای است که تا حد زیادی موجب رضایت و خشنودی قصه گو از یک سو و شنوندگانش از سوی دیگر است (میر دریکوند و همکاران، ۱۳۹۶).

کودک از تکرار قصه، داستان، شعر و یا فیلم‌های متحرکی که به ویژه هیجان و حرکت داشته باشند، بی‌نهایت لذت می‌برد. او به‌طور طبیعی و با رضایت‌مندی به موسیقی، اشعار و اصواتی که دارای ریتم، وزن و قافیه است گوش می‌دهد. آن‌ها را تکرار

می‌کند و احساس شادمانی و سرخوشی به او دست می‌دهد. از تکرار آن‌ها احساس خستگی و آزرده‌گی نمی‌کند. اگر چه مدت زمان توجه و تمرکز کودک کوتاه و کم است، ولی در مورد مطالبی که هیجان‌انگیز و پرهیاهو باشد مقاومت نشان می‌دهد و گذر زمان را متوجه نمی‌شود.

تحرك، پویایی و جنب و جوش‌هایی از این دست، محرک‌های خوبی به حساب می‌آیند که در کودک علاقه و انگیزه‌ی یادگیری ایجاد می‌کند (غلامی زارع زاده، ۱۳۹۵).

ویژگی‌های قصه گو

قصه گو علاوه بر داشتن ویژگی‌های درونی چون صداقت، ذوق و توجه به کیفیت مطلوب برای ارائه این نوع از ادب و هنر شفاهی، می‌تواند از عناصر زیر برای عرضه کردن سازنده و مفید کار خود نیز بهره جوید (میر دریگوند و همکاران، ۱۳۹۶).

الف) داستانی مناسب را انتخاب کند که به خوبی آماده شده و با شخصیت به سبک خود منطبق است.

ب) از صدای مؤثر و شیوایی بیان بهره گیرد.

ج) رفتار و حرکات و حالت‌های مناسب چهره و دست‌ها را به کار گیرد.

د) از قدرت پرواز تخیل شنوندگان نهایت بهره برداری را بکند.

قصه گو به هیچ وجه نباید روی شگردها و عوامل غیرعادی حساب کند.

بعد از آنکه داستان از سوی قصه گو انتخاب و برای گفتن آماده شد، تنها کار مهم انتقال داستان به شنونده است که باید به شیوه‌ای انجام پذیرد تا سبب خلاقیت و آفرینش دوجانبه میان قصه گو و شنونده شود.

هدف از قصه گویی

هدف قصه‌ها، به ظاهر خلق قهرمان و ایجاد کشش و بیدار کردن حس کنجکاوی و سرگرم کردن خواننده یا شنونده است و لذت بخشیدن و مشغول کردن، اما در حقیقت درون مایه و زیر بنای فکری و اجتماعی قصه‌ها ترویج و اشاعه اصول انسانی و برادری و برابری و عدالت اجتماعی است.

کودکان با خواندن قصه بین خود و قهرمان داستان یک نوع رابطه ایجاد می‌کنند و خود را به او نزدیک می‌نمایند به گونه‌ای که از این رابطه احساس امنیت و آرامش می‌کنند؛ بنابراین اقدامات و اعمال قهرمان قصه به‌عنوان نکته‌های مورد قبول آنان واقع می‌شود و این اعمال را شایسته‌ی به کارگیری در رفتار و حرکات خود تلقی می‌نمایند، حتی به کارگیری این اعمال را نوعی ویژگی و افتخار برای خود می‌دانند. چون ذهن کودکان پاک است همراهی با قهرمان قصه، باعث می‌شود که صفات و ارزش‌های وی با روح و جان کودکان آمیخته شود (غلامی زارع زاده، ۱۳۹۵).

بندورا معتقد است کودکان با دیدن کسانی که رفتارهای تحسین برانگیز دارند و گوش دادن به حرف‌های آنان، از طریق پس‌خوراند، به ارزش اعمال و رفتار خود پی برده و درصد افزایش سازگاری و کارایی خود در محیط برمی‌آیند. بدین ترتیب، قصه‌گویی ابزاری مفید و مؤثر برای اصلاح رفتار، سازگاری، کنترل هیجانات و افزایش مهارت‌های اجتماعی در کودکان محسوب می‌شود که باید آن را از سنین پایین و در مهدهای کودک ترویج داد (گورانی طلی و همکاران، ۱۳۹۵).

قصه به کودک می‌آموزد که چه طور به‌تنهایی می‌تواند شخصیتش رشد کند و به کمال برسد و در واقع بحران‌هایی مثل بحران عاطفی یا استقلال طلبی یا اجتماعی و حتی فرهنگی را پشت سر بگذارد و از گل و لای خود را بیرون بکشد و اضطراب‌های درونی‌اش را در قصه تخلیه کند.

قصه‌ها کودکان را با واژگان، اصطلاحات، نام‌ها، ضرب‌المثل‌ها و غیره آشنا می‌سازند و از این راه علاوه بر ایفای نقش مهم و جدی در زبان آموزی، فرصت خوبی برای اصلاح لغزش‌ها و اشکالات زبانی ایجاد می‌کنند.

قصه‌ها به علت کشش، زیبایی و نقشی که در برانگیختن حس کنجکاوی دارند می‌توانند بسیاری از مفاهیم را به کودکان منتقل کنند. هم چنین با انتقال مفاهیم به روش غیرمستقیم، نه تنها باعث جذب بهتر و سریع‌تر مفاهیم به ذهن و زبان کودک می‌شوند بلکه فهم آن را عینی‌تر و ساده‌تر می‌سازند. به همین دلیل قصه‌گویی از مهم‌ترین و بنیادی‌ترین روش‌های غیرمستقیم

برای انتقال مفاهیم به دنیای مخاطبان به‌ویژه کودکان، به شمار می‌آید. مفاهیم ساده‌ی علمی، طبیعی و حتی معنا و مفهوم واژگان را طی قصه و گاه بدون نیاز به توضیح، می‌توان منتقل کرد (غلامی زارع زاده، ۱۳۹۵).

قصه از دیدگاه قرآن

در اهمیت این روش و بهره‌گیری از آن، همین بس که در قرآن کریم و تعالیم انبیای الهی و کتاب‌های آسمانی هم این روش مؤثر، یعنی زبان قصه و داستان برای آموزش، هدایت، القای مفاهیم و پیام‌های دینی مورد توجه قرار گرفته است؛ زیرا قصه و داستان، آموزه‌ها و حقایق دینی را به‌طور غیرمستقیم بیان می‌دارد (گورانی طبلی و همکاران، ۱۳۹۵).

قصه در قرآن کریم، بازگو کردن سرگذشتی است که از واقعیات عینی حیات بشر حکایت دارد، تا برای آیندگان عبرتی باشد. قرآن خودش را به‌عنوان یک منبع داستان معرفی می‌نماید و می‌گوید «و کلاً نقص علیک من أنباء الرسل ما نثبت به فؤادک و جاءک فی هذه الحق و موعظه و ذکری للمؤمنین» (۱۲۰ هود) «ما اخبار پیامبران را به‌صورت قصه برای تو بیان می‌کنیم تا به قلب تو آرامش دهیم و به همین وسیله حق آشکار می‌شود و برای مؤمنین موعظه و تذکر خواهد بود.» (غلامی زارع زاده، ۱۳۹۵).

در داستان‌های قرآنی، علاوه بر تحریک عواطف، پرورش تعقل و خردمندی نیز وجود دارد. قصص قرآن روابط اخلاقی میان انسان‌ها را به وضوح ترسیم می‌کند و در نهایت، این فضایل اخلاقی است که پیروزمندانه از میدان به در می‌آیند و پستی‌ها و فرومایگی‌ها سیه روی می‌شوند. داستان‌های هابیل و قابیل، موسی و فرعون، موسی و قارون، موسی و عبد صالح، آدم و حوا، گاو بنی اسرائیل، ابراهیم و اسماعیل، یوسف و برادران، لوط و قومش و غیره دارای نکات اخلاقی تربیتی بسیاری است. نکته‌ای که در داستان‌های قرآنی جلب توجه می‌کند این است که به پرورش و اشباع تمایلات پست نمی‌پردازد (گورانی طبلی و همکاران، ۱۳۹۵).

تأثیر قصه‌های قرآنی بر اندیشه کودکان را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد (غلامی زارع زاده، ۱۳۹۵).

- قصه‌های قرآنی با داشتن تنوع و مضامینی که جامع و کامل هستند، در جهت ارتقاء اندیشه کودکان نقش بسزایی دارند.
- قصه‌های قرآنی با جذابیت‌هایی که دارند، کودکان را جذب می‌کنند و کاملاً غیرمستقیم پند می‌دهند و عبرت می‌آموزند.
- قصه‌ها چنان تصویری و زنده هستند که به هنگام خواندن در ذهن کودک جان می‌گیرند و اتفاق می‌افتند. در قصه‌های قرآنی آموزش به زبان هنر بیان می‌شود یعنی هنر قصه نویسی
- قصه‌ها به کودک اعتماد به نفس می‌دهند مانند مقابله داوود با جالوت، موسی با فرعون، ابراهیم بدا آذر و نمرود
- امید به آینده می‌دهند مانند قصه یوسف، عیسی و غیره.

بازی و اهمیت آن

بازی یک امر طبیعی است و همانند نفس کشیدن برای کودک ضرورت دارد. در سال‌های پیش از دبستان، بزرگ‌ترین سرگرمی و مشغله‌ی کودک بازی است و بعد از آن، اندک‌اندک از میزان آن کاسته شده و کارهای اساسی‌تر جای آن را می‌گیرد. کودک برای بازی کردن دلیلی ندارد، اما به‌هرحال نمی‌تواند بازی نکند.

از آنجا که اساسی‌ترین مسئله در بهداشت روانی کودک مسئله آزادی در رشد و کسب تجربه است یکی از طرقی که می‌توان به کودک آزادی داد و این نیاز او را ارضاء کرد این است که بگذاریم آزادانه بازی کند (اسمعیل وندی و همکاران، ۱۳۹۶). کودک منبع حرکت و انرژی است و بایستی این منبع انرژی، به نحو مفیدی صرف شود. تشویق کودک به این که در گوشه‌ای ساکت و آرام بنشیند و یا در موقع بازی، البسه‌ی خود را تمیز نگه دارد، عملی است خلاف طبیعت، چرا که بازی، یک نیاز طبیعی و ضروری برای کودکان به شمار می‌رود.

ترویج چنین افکاری در بین اولیا، سبب فقر حرکتی در کودک می‌شود و نتیجه‌ی آن، کاهش رشد کودک از لحاظ جسمی، حرکتی، اجتماعی، عاطفی، فکری و غیره است (آزادی و احمدی براتی، ۱۳۹۶).

هر جا کلامی از ورزش برای کودکان به میان می‌آید، با کلمه بازی همراه است. چون بازی اهمیت کمتری از ورزش برای کودکان نداشته و گزینه و طبیعت آن‌هاست. یک کودک سالم را بدون حرکت و سرگرمی نمی‌توان یافت زیرا اعضای بدن و فکر کودک عطش حرکت و فکر کردن دارند و به دنبال چیزهای نو و تازه می‌گردند. بخش عمده‌ای از زندگی کودک در بازی و فعالیت‌های اکتشافی در مورد دنیای پیرامونش است. بازی، دنیای کودک و مرکز توجه اوست و بخش عمده‌ای از ساعات زندگی روزانه‌اش را فرا گرفته است (جعفری باغنی، ۱۳۹۶).

ابوعلی سینا در این خصوص می‌گوید کودکان بدون بازی افسرده می‌شوند و این افسردگی باعث می‌شود رغبت‌های آنان ناپدید شود و گرفتار ناهنجاری‌های روانی شوند. تحقیقات نشان می‌دهد که بازی و فعالیت علاوه بر ساختارهای جسمی، نقش بزرگی هم در ساخت شخصیت دارد و کسانی که در کودکی به علل گوناگون به اندازه‌ی کافی بازی نکرده‌اند، در سنین جوانی و بزرگسالی علاوه بر ضعف‌های جسمانی، ضعف‌های شخصیتی نیز مثل گوشه‌گیری، عدم توانایی کسب موفقیت در اجتماعات و حالت سرپیچی از قوانین جامعه را دارند.

همان گونه که اعتدال انسان در این است که در کودکی، کودک باشد با تمام خصوصیات کودکانه، بایستی در بزرگسالی، بزرگسال باشد با تمام خصوصیات بزرگسالانه (آزادی و احمدی براتی، ۱۳۹۶).

انواع بازی

بازی‌های کودک در سنین مختلف ویژگی‌های مخصوصی دارد. ابتدا بازی او با اشیا است و سپس شامل انسان‌ها می‌شود. از سنین سه و چهار سالگی به تدریج به بازی‌های گروهی و اجتماعی روی می‌آورد. در این بازی‌ها کودک به قواعد و مقررات بازی‌های گروهی تن در می‌دهد و با دیگران همکاری می‌کند و در این همکاری است که او رفتار با دیگران را تمرین می‌کند و با اصول و قواعد زندگی جمعی و مراعات انضباط عملی به تدریج آشنا می‌شود و این به رشد اجتماعی و اخلاقی او کمک می‌کند (اسمعیل وندی و همکاران، ۱۳۹۶).

در غالب کلاس‌های مهد کودک و کودکستان چهار نوع بازی آموزشی معمول است. بازی دستی، بازی بدنی، بازی نمایشی و بازی سرگرم کننده (اسمعیل وندی و همکاران، ۱۳۹۶).

بازی دستی: در این بازی، کودک با وسایل کوچکی چون انواع جورچین، چوب‌های اندازه‌گیری و مجموعه‌ای میخ چوبی سر و کار دارد. بازی‌های دستی تا حدی خودشمول است؛ یعنی به رابطه آن‌ها با سایر بازی‌ها نیازی نیست. هر گاه وسایل لازم را در اختیار کودک قرار دهیم، مستقیماً به اهداف مورد نظر دست می‌یابیم.

بازی بدنی: در این بازی، کودکان اعمال متعددی نظیر دویدن، پریدن یا سه چرخه سواری را انجام می‌دهند. اهداف این بازی، افزایش مهارت‌های بدنی کودکان و آشنایی آن‌ها با چگونگی استفاده از این مهارت‌ها در موقعیت‌های جدید است. بازی نمایشی: در این بازی، کودک نقش فرضی را همراه با سایر کودکان بازی می‌کند. موقعیت‌هایی که در بازی آن‌ها مطرح می‌شود، همان‌هایی است که اغلب در زندگی واقعی پیش می‌آید. بخش عروسک‌های کلاس، مناسب‌ترین جا برای اجرای این بازی است.

بازی سرگرم کننده: هر چند این بازی نوعی فعالیت تفریحی محسوب می‌شود اما با سایر بازی‌ها تفاوت دارد. هنگامی که این بازی برای کودکان خردسال اجرا می‌شود، لازم است عناصر خاصی را در آن بگنجانیم تا به هدف مورد نظر دست یابیم و جنبه آموزشی آن را حفظ کنیم.

اهداف بازی

خیلی از آموزش‌های تربیتی را می‌توان در خلال بازی‌ها به کودک نشان داد و به راحتی کودک را در مسیر درست تربیت کرد همان طور که از خلال بازی‌های کودک نیز می‌توان به شرایط عاطفی کودک، احساسات و افکار کودک پی برد؛ بنابراین بسیار لازم است که مربیان به اهمیت بازی در زندگی کودک توجه داشته و شرایط مناسب را برای بازی‌های مناسب فراهم سازند. بازی می‌تواند نقش بسیار مثبتی در رشد روانی، هیجانی و بهزیستی کودک داشته باشد. به‌طور مثال کنجکاوای شدید کودک می‌تواند از طریق بازی ارضا شود و فرصتی مناسب به او بدهد تا هوش خود را تقویت نماید و موجب رشد و شکوفایی شخصیت کودک شود.

بازی نقش آموزشی دارد و می‌تواند به کودک کمک کند تا موفق شود کارهایی که در شرایط عادی برای او لذت بخش نیست از طریق بازی بیاموزد همچنین به کودک فرصت می‌دهد که پس از خستگی‌های بدنی و روانی که بزرگسالان او را وادار به یادگیری می‌کنند، دوباره به رهایی و آرامش درونی دست یابد (اسمعیل وندی و همکاران، ۱۳۹۶). بازی اراده کودک را تقویت میکند و هوش، فکر، عزم و استعدادها را در کودک پرورش می‌دهد. یکی از ویژگی‌های بازی، زنده نگاه داشتن و شاداب کردن روحیه است و شادابی و وجدی که غالباً از آن عاید می‌شود، تأثیرات بسیار مثبت در سلامت فکری کودکان دارد.

بازی موجب می‌شود کودک اطلاعات بیشتری در مورد خود، بدن و پتانسیل حرکتی‌اش بیاموزد. بسیاری از مفاهیم احساسی و عاطفی ریشه در دنیای آزاد و شاد بازی دارند. بازی موجب می‌شود کودک رابطه صحیحی با دیگران برقرار ساخته و رفتارهای خود را متعادل کند، همچنین همکاری در فعالیت‌های گروهی را بیاموزد. در عین حال اگر برای خود حقی قائل است، برای دیگران هم حقی قائل باشد. زندگی آتی کودکان در اجتماع نیز تا حد زیادی به نوع این ارتباطها و فعالیتها وابسته است. بازی به‌عنوان یکی از ابتدایی‌ترین رفتارهای حرکتی کودک مطرح است؛ زیرا بازی‌های ساده و ابتدایی جرقه‌ای برای رسیدن به مهارت‌ها و اجراهای ورزشی پیچیده‌اند و در نتیجه موجب پیشرفت رشد حرکتی می‌شوند. بازی‌های کودکان کارکردی مؤثر در زمینه‌ی رشد کودکان در حیطه‌های سه‌گانه شناختی، عاطفی و روانی حرکتی و به‌طور کلی روند تکاملی حرکت دارند. از طرف دیگر نتایج بسیاری از تحقیقات مؤید تعامل رشد حرکتی و رشد اجتماعی افراد است. در تحقیقات مذکور اعتقاد بر این است که روند اجتماعی شدن کودکان با فعالیت‌های اولیه حرکتی آنان آغاز می‌شود و موجبات رشد و تکامل حرکتی در دوره کودکی و مشارکت ورزشی آنها در سال‌های آتی را فراهم می‌سازد (جعفری باغنی، ۱۳۹۶).

علاوه بر این ژان پیازه که به دلیل نظریه رشد ادراکی شناخته شده است، نقش مهم حرکت را خصوصاً در سال‌های اولیه‌ی عمر دریافته است. کودکان با لمس کردن، چنگ زدن و گرفتن، رها کردن، حفظ تعادل، سینه خیز رفتن یا خزیدن و راه رفتن، به‌تدریج به‌سوی مرحله‌ی ادراکی می‌روند؛ بنابراین تجربه‌های حرکتی اولیه، پایه‌های اصلی رشد و تکامل ادراکی حرکتی فرد را تشکیل می‌دهند رشد ادراکی حرکتی به‌عنوان توانایی فرد برای دریافت، یکپارچه کردن، تفسیر و پاسخ موفقیت آمیز به اطلاعات حسی توصیف می‌شود به‌تدریج توانایی درک مفاهیم و کسب مهارت‌هایی مانند نمادی کردن، انتزاع، بیان کلامی، خواندن و غیره در کودک پدید می‌آید که همگی به تکالیف درسی مربوط می‌شوند. از این رو برخورداری کودکان از زمینه‌ی غنی و استوار از تجربیات حرکتی ادراکی به‌عنوان پایه‌ای برای یادگیری آموزشی، اهمیت بسزایی دارد.

طرفداران روش ادراکی حرکتی معتقدند که یادگیری حرکتی مبدأ یادگیری است و فرایندهای ذهنی عالی‌تر پس از رشد مناسب سیستم حرکتی و سیستم ادراکی و همچنین پیوندهای ارتباطی میان یادگیری حرکتی و ادراکی به وجود می‌آیند تحقیقات زیادی در حال رشد هستند که حاکی از آن است که فعالیت بدنی برای حفظ و بهبود فرایندهای شناختی جدایی ناپذیر هستند و مغز می‌تواند توسط انواع خاصی از محرک‌ها از جمله حرکت تغییر کند.

اغلب دیدگاه‌های نوین، یادگیری را فرایندی مبتنی بر خلاقیت و ابتکار کودک معرفی می‌کنند. ارتباط با مربی و همسالان دیگر و نیز کیفیت محیط پیرامون بر فرایند یادگیری مؤثر است. امروزه در پی طراحی شیوه‌های نوین یادگیری، ضرورت خلق

فضاهای نوین برای میزبانی آن‌ها آشکار است. توسعه‌ی مدارس تحت عناوین مدارس باز، مدارس چند هسته‌ای، مدارس اجتماعی و غیره ناشی از همین ضرورت است. با توجه به اینکه دانش آموزان بخش عظیمی از جامعه را تشکیل می‌دهند و این گروه گردانندگان جامعه فردا خواهند بود، در هر کشور داشتن دانش آموزانی سالم، یکی از دلایل موفقیت نظام آموزشی است (جعفری باغی، ۱۳۹۶).

بازی از دیدگاه اسلام

در اسلام هم توصیه اکید به این موضوع شده است که کودکان را تا هفت سالگی آزاد بگذارید تا بازی کنند. در روایتی آمده است که حضرت محمد (ص) با جمعی از یاران از محلی عبور می‌کردند کودکان را در حال خاک بازی دیدند برخی از یاران خواستند آن‌ها را از بازی کردن باز دارند. پیامبر فرمودند بگذارید بازی کنند که خاک محل پرورش کودکان است. اسلام علاوه بر آنکه از واپس زدن این تمایل در کودکان جلوگیری می‌کند توصیه می‌نماید که پدران و مادران امکانات لازم برای بازی کودک را فراهم کنند و در هر موقعیت و مقام اجتماعی نیز که هستند وقتی را برای بازی با فرزندان خویش اختصاص دهند و خیال نکنند که در صورت بازی کردن با فرزندانشان اقتدار یا متانت آنان خدشه دار می‌شود (اسمعیل وندی و همکاران، ۱۳۹۶).

همه‌ی بچه‌ها، به‌ویژه بچه‌های خرد سال، با همه‌ی وجود بازی را دوست دارند و با دانایی از احساسات خوشایند و عواطف پاک و لطیف خواهان آن‌اند که با بزرگسالان محبوب، هم بازی شوند و در کنار آنان وجودشان از محبت سیراب شود و بر اعتماد به نفسشان افزوده شود (فلاحی شاه آباد و همکاران، ۱۳۹۵).

یکی از دلایلی که اسلام تأکید دارد زن و مرد زود تشکیل زندگی مشترک بدهند، حوصله‌ی هم بازی شدن والدین با بچه‌ها است که از نظر عاطفی نقش بسیار مؤثری خواهد داشت (آزادی و احمدی براتی، ۱۳۹۶).

در سیره‌ی پیامبر (ص) بزرگداشت کودکان و اهمیت دادن به بازی آن‌ها بسیار چشمگیر است؛ چنان که بزرگ معلم عالم بشری، سجده‌ی خویش را در نماز چنان طولانی می‌کند که نوادگان عزیزشان بازی اسب سواری خویش را به پایان برسانند و چهارچوب نماز را وسیله‌ای برای انقطاع بازی اطفال قرار نمی‌دهد (فلاحی شاه آباد و همکاران، ۱۳۹۵).

جابر بن عبدالله انصاری می‌گوید: پیامبر خدا بر چهار دست و پا راه می‌رفتند و امام حسین (ع) سوارشان بودند و می‌فرمودند: مرکب شما مرکب خوبی است و شما بر دوش این مرکب بار خوبی هستید.

امام موسی بن جعفر (ع) فرمودند: شایسته است که کودک هنگام خردسالی بازیگوش باشد تا در بزرگسالی صبور و شکیب شود (آزادی و احمدی براتی، ۱۳۹۶).

بحث و نتیجه‌گیری

اساسی‌ترین زمان برای شکل‌گیری هویت انسان دوران کودکی و به‌خصوص زمان پیش از دبستان است پس لازم است با تربیت صحیح و آموزه‌های مناسب و فراهم کردن محیطی غنی به شکل‌گیری شخصیت کودک کمک نمود.

کودکان به شنیدن قصه علاقه‌ی بسیاری نشان می‌دهند، آن‌ها با شور و شوق به قصه گوش می‌دهند و با دقت به نکات ریز آن توجه دارند و به‌صورت غیرمستقیم تأثیر می‌پذیرند. کودک با ذهن و فکر وسیع خود روابط مختلف اجتماعی، اخلاقی و فرهنگی را از لابه لای داستان پیدا می‌کند و با بینش دقیق داستان را استدلال کرده و به تدریج وارد رفتارش می‌کند. پس قصه به‌عنوان الگو نقش مهمی را در تشکیل شخصیت او ایفا می‌کند و بنابراین در انتخاب قصه‌ها باید دقت کرد که از یک طرف جذاب و مناسب باشند و از طرفی پیام‌های مفیدی را برای کودک در بر داشته باشند.

بازی نیز با توجه به این که از نیازهای مهم و اساسی هر کودک است علاوه بر سرگرم کردن او بر روی حواس، تخیل و شخصیت او نیز تأثیرگذار است. همچنین بازی‌های گروهی سبب می‌شود کودک زندگی اجتماعی را یاد گیرد و ارتباط با محیط اطراف را به‌صورت عملی تمرین کند؛ پس می‌توان نتیجه گرفت فراهم کردن محیط مناسب برای بازی کودکان و همراهی با آنان، در زندگی اجتماعی و روانی و در رشد فکری و تربیت کودکان بسیار مؤثر خواهد بود.

با توجه به بررسی اهداف و اهمیت بازی و قصه‌گویی انتظار می‌رود، والدین، مربیان و افرادی که با کودک سر و کار دارند بیشتر به این دو موضوع توجه داشته باشند و در روند تربیتی کودک آن‌ها را لحاظ کنند.

منابع

- غلامزاده، زهرا؛ علیرضا علی احمدی و محمد پارسانژاد، چندوجهی تربیت کودک در دوره پیش دبستانی از منظر رویکرد دینی، کنفرانس بین‌المللی روانشناسی، مشاوره، تعلیم و تربیت، مشهد، موسسه آموزش عالی شان‌دیز، ۱۳۹۶.
- اسمعیل ون‌دی، ایمان؛ سینا بهمن‌نیا؛ سمیرا دشتبانی و الهام شیرزادی، بازی و نقش بازی در تعلیم و تربیت کودکان، پنجمین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی، آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران، تهران، انجمن توسعه و ترویج علوم و فنون بنیادین، ۱۳۹۶.
- سیدمحمدی، یحیی، ۱۳۹۶، روانشناسی رشد، چاپ سی و پنجم، تهران، انتشارات ارسباران.
- بهرامی شیرین‌آب، محسن و امیررضا کریمی‌آذر، تاثیر محیط فیزیکی بر رفتار و خلاقیت کودکان، سومین همایش ملی شهرسازی و معماری درگذر زمان، قزوین، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، ۱۳۹۴.
- غلامی زارع زاده، فهیمه، تاثیر قصه‌های قرآن کریم بر تربیت و رشد کودکان، همایش سراسری علمی-پژوهشی سبک زندگی، خراسان رضوی - تایباد، اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی تایباد، ۱۳۹۵.
- باغبانی، زهرا و رقیه فریدون دلیر، بررسی مقطع پیش دبستانی به عنوان یکی از مقاطع تحصیلی، اولین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین ایران و جهان در روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی، شیراز، دانشگاه علمی کاربردی شوشتر، ۱۳۹۶.
- میر دریکوند، رضوان؛ خدیجه ایرانخواه و سارا ضمیری، تاثیر قصه‌گویی در خلاقیت و پیشبرد اهداف تربیتی دانش‌آموزان، دومین همایش بین‌المللی و چهارمین همایش ملی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی در ایران، تهران، موسسه پژوهشی مدیریت مدبر، ۱۳۹۶.
- گورانی طبلی، طیبه؛ نجیبه بحری تنبانی و مریم اسلامی چاهویی، نقش قصه در تعلیم و تربیت اسلامی کودکان، سومین کنفرانس جهانی روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی در آغاز هزاره سوم، شیراز، با همکاری مشترک دانشگاه علمی کاربردی آذین شوشتر-دانشگاه زرقان-واحد پژوهش دانش پژوهان همایش آفرین، ۱۳۹۵.
- آزادی، محمد و اکرم احمدی براتی، بررسی تئوری بازی‌های کودکان، سومین همایش ملی علوم ورزشی و تربیت بدنی ایران، تهران، انجمن توسعه و ترویج علوم و فنون بنیادین، ۱۳۹۶.
- جعفری باغنی، پوران، تاثیر بازی‌های کودکانه سنتی و مدرن بر پیشرفت تحصیلی و رشد اجتماعی دختران پیش دبستانی، پنجمین همایش ملی راهکارهای توسعه و ترویج علوم تربیتی، مشاوره و آموزش در ایران، تهران، انجمن توسعه و ترویج علوم و فنون بنیادین، ۱۳۹۶.
- فلاحی شاه‌آباد، فایزه؛ مرضیه زابلی و اسلام سالاری، مطالعه جایگاه تربیت اسلامی در دوره پیش دبستانی، اولین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، حسابداری، علوم تربیتی و اقتصاد مقاومتی؛ اقدام و عمل، ساری، شرکت علمی پژوهشی باران اندیشه، ۱۳۹۵.